

**INSTITUTIONEN FÖR LITTERATUR,
IDÉHISTORIA OCH RELIGION**

Newspeak – det totalitära språket

Martin Wettmark

Termin: VT 2021

Kurs: IL1510, Idéhistorisk fördjupningskurs, uppsatskurs (30 hp)

Nivå: Kandidatuppsats (15 hp)

Handledare: Mats Andrén

Nyckelord: Totalitarism, George Orwell, 1984, Victor Klemperer, LTI, Totalitärt språk

Abstract

After the Second World War, several books came out about the life in dictatorships. In 1947, Nazi survivor Victor Klemperer published *LTI, Lingua Tertii Imperii*, about the particular language used in The Third Reich. Klemperer, who was philologist and a Jew, describes how the Nazi rhetoric gradually came to dominate the German society and *LTI* is based on his diaries which was written in secrecy from the Nazi regime. The book was first published in German and later in other languages.

George Orwells classical novel *1984* was published in 1949, two years after Klemperer`s *LTI* first came out. Many concepts from *1984* has become iconic symbols for the life in a totalitarian state. Some examples of these concepts are *Big Brother* and the term *Newspeak*, the latter being name of the language which is used in the state of *Oceania*, in which the main character Winston lives.

The aim of my thesis has been to compare *LTI* and *1984* from a language perspective focusing on the use of political language within the concept of totalitarian language. I have looked for similarities and differences in the texts. I have also explored dominant theories about totalitarianism and totalitarian language with the help of the works of Hannah Arendts *The origins of Totalitarianism* from 1951 and John Wesley Youngs work *Totalitarian Language*.

Keywords: Totalitarianism, George Orwell, 1984, Victor Klemperer, LTI, Totalitarian language

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Forskningsläge	5
1.2 Material	5
1.3 Metod och avgränsningar	5
1.4 Syfte och frågeställningar.....	6
1.5 Disposition	6
2. Totalitarism.....	6
2.1 Bakgrund	6
2.2 Hannah Arendt om totalitarism	8
2.3 Andra teorier om totalitarism	10
2.4 Olika tillämpningar av totalitarism-begreppet	11
2.5 Totalitärt språk	11
3. Victor Klemperers LTI.....	13
3.1 Kort biografisk bakgrund	13
3.2 LTI:s bakgrund	13
3.3 Referat av LTI	14
4. George Orwells 1984	17
4.1 Kort biografisk bakgrund	18
4.2 1984:s bakgrund	18
4.3 Referat av 1984	18
5. Jämförande analys av LTI och 1984	22
5.1 LTI och 1984:s sammanhang	22
5.2 Författarnas intentioner	23
5.3 Centrala begrepp och teman i texterna	24
5.4 Författarnas tankevärldar.....	26
5.5 Slutsatser	27
6. Avslutande reflektioner	28
7. Referenser	30
7.1 Noter.....	30
7.2 Litteraturförteckning	33
7.3 Otryckt material.....	34

1. Inledning

”Ord kan vara som små arsenikdoser” Victor Klemperer¹

Efter andra världskriget utkom flera böcker som behandlade livet i olika diktaturer. Ett begrepp som då började bli mer använt var termen det *totalitära samhället*. Med det avses ett samhälle som strävar efter att utöva en total kontroll över sina invånare. Många såg likheterna mellan Stalins Sovjetunionen och Hitlers Tyskland. Den ena var en segrarmakt efter kriget, den andra hade gått under.

Jag har tidigare läst en kurs i retorik och en kurs i kinesisk propaganda och blivit intresserad av hur regimer med hjälp av sin propaganda och retorik kan utöva makt över medborgarna. Mitt fokus i uppsatsen är en delaspekt av det totalitära samhället, nämligen dess språk.

Från början tänkte jag jämföra två skönlitterära texter med liknande, dystopiska motiv. Flera sådana böcker hade skrivits tidigare bland annat *Kallocain* av Karin Boye från 1940.² Jag fastnade till slut för att studera Victor Klemperers *LTI* därför att den är en central text i förståelsen av hur en diktatur systematiskt använder sig av språket för att utöva makt över människor. Jag valde därefter George Orwells *1984*.³ I hans klassiska roman skildras ett särskilt språk, *Newspeak*, vilket är makthavarnas språk. Uttrycket *Storebror ser Dig!* och termen *Newspeak* har blivit klassiska. *Newspeak* fick bli titeln för min uppsats.

Studien har enligt min mening relevans även för vår tid mot bakgrund av debatten om ”fake news” och oron för en brutalisering av det politiska språket. Min studie tar sikte på texter som formulerades i en speciell atmosfär några år efter andra världskrigets slut. Det kalla kriget hade inletts och kärnvapenhotet hade börjat bli en realitet.

Min uppsats vill undersöka om man kan hitta gemensamma mönster i de två texterna. Vi har de senaste åren kunnat se hur desinformationskampanjer bedrivs på nätet, där sanningen tycks kunna vara förhandlingsbar. Hur påverkar det vår tilltro till det öppna, demokratiska samhället? Vad händer med det respektfulla politiska samtalet när det ersätts av invektiv och ovilja till möte och ömsesidig förståelse? De två texternas författare ville varna sin samtid för vad som händer när språket utarmas och blir till verktyg för en allsmäktig diktatur. Jag anser att den varningen även borde gälla för oss i vårt tid.

1.1 Forskningsläge

Det finns en omfattande litteratur i ämnet totalitarism, särskilt i den engelskspråkiga världen. Begreppet fick en renässans efter det kalla krigets slut. En delförklaring till detta är att begreppet förlorade sin öst-västliga laddning det haft under det kalla kriget och det därmed blev mer accepterat i akademiska kretsar. En annan förklaring var att den våldsbejakande extremismens uppdykande gav totalitarismteorin förnyad aktualitet.

I Sverige har inte särskilt mycket skrivits om totalitarism, särskilt inte om man jämför med de omfattande studier av nazism eller fascism som har gjorts. Några undantag från de senaste åren bör dock nämnas. 2013 utgav Johan Stenfeldt sin avhandling *Dystopiernas seger* där

detta begrepp utgör en central referenspunkt för att analysera den svenska politiska efterkrigsdebatten.⁴ 2016 kom Hannah Arendts klassiska arbete *Totalitarismens ursprung* i svensk översättning, mer än 60 år efter att den utkom första gången.⁵

När det gäller den aspekt av totalitarismen som är mitt intresse för uppsatsen, nämligen det totalitära språket, finns inte så mycket skrivet ens på engelska. En av få böcker som specifikt berör ämnet är John Wesley Youngs *Totalitarian Language* från 1991.⁶ Tillsammans med Hanna Arendts arbete utgör de central referenslitteratur för min uppsats. Jag har även haft användning av *Den beväpnade freden* av Charlotte Seiler- Brylla från 2020 som behandlar frågan om det totalitära språkbruket utifrån tyska förhållanden och som inkluderar en studie av Victor Klemperers *LTI*. Hon har för övrigt skrivit förordet till samma bok. I *Den beväpnade freden* undersöker Seiler-Brylla även den politiska retoriken i DDR.⁷

Det är viktigt att sätta in totalitarismteorin i sitt historiska sammanhang. Jag har haft stor nytta av Abbott Gleasons *Totalitarianism – the inner story of the cold war* från 1995. I boken gör han en omfattande begreppshistorisk genomgång.⁸

1.2 Material

Två texter utgör mitt källmaterial. 1947 utgav Victor Klemperer *LTI -Lingua Tertii Imperii-Tredje rikets språk*. Klemperer var filolog och hade i sin egenskap av jude lyckats undkomma naziregimens förföljelser med nöd och näppe. Hans bok är en undersökning av den nazistiska regimens språkbruk, vilken han sammanställde i hemlighet. Boken kom ut på svenska 2013.

George Orwells roman *1984*, utkom 1949 och fick under låg tid symbolisera den totalitära statens förtryck. I romanen talas *Newspeak*, ett särskilt språk, utformat för att kontrollera medborgarnas liv in i minsta detalj. *1984* hade sin udd riktad mot sovjetkommunismen, men är en klassiker i sin beskrivning av livet i en totalitär stat. Den gavs första gången ut på svenska 1950 och har därefter utkommit i många upplagor.

Jag är medveten att texterna är skrivna i två olika genrer vilket givetvis kan komplicera en jämförande studie.

1.3 Metod och avgränsningar

Min uppsats är inspirerad av Quentin Skinners kontextuella metod för att analysera texters omedelbara sammanhang när de skrevs, författarens intention, centrala begrepp i texterna samt författarens tankevärld.⁹ Skinners metod är särskilt lämplig om man vill undersöka en given text vid en viss tidpunkt. Min uppsats gör inte anspråk på att vara en fullständig analys baserad på Skinners metodik. För att göra en studie fullt ut enligt Skinners metodik skulle det bland annat krävas omfattande studier av texternas ursprungssammanhang såsom tillgång till brevväxling och annat referensmaterial. Detta rymms helt naturligt inte inom ramen för en kandidatuppsats. Jag har ändå använt centrala begrepp som Skinner använder sig av i min avslutande analys.

Studien är en jämförande studie där två texter, men även två författare och deras respektive sammanhang, läggs intill varandra för att utröna likheter och skillnader.

När det gäller studier av politiska texter med fokus på språkanvändningen finns givetvis andra möjliga analysmetoder. En metod som jag skulle ha kunnat tillämpa är den metaforanalytiska.

Martin Joviken använder denna metodik i en nyligen gjord kandidatuppsats *Att fånga fascismen i ord*, en studie av svensk fascism under 1920-talet.¹⁰

Båda källtexterna gavs ut några år efter andra världskrigets slut inom loppet av två år (1947-1949). Hannah Arendts verk utkom 1951. Detta skapar en tidsmässig avgränsning för min studie.

1.4 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka hur dessa två böcker beskriver det totalitära samhället med tonvikt på dess språkbruk.

Mina frågeställningar är:

Vilka likheter och skillnader finns mellan böckerna i detta avseende?

Hur kan det totalitära språket som beskrivs i dessa två böcker förstås utifrån Hannah Arendts och John Wesley Youngs teorier?

1.5 Disposition

Jag kommer att inleda studien med en genomgång av begreppet totalitarism och redovisa teorier om detta begrepp med utgångspunkt från Hanna Arendts och John Wesley Youngs böcker. Jag kommer också att beskriva hur begreppet totalitarism har använts genom historien samt belysa teorier om det totalitära språket. Jag kommer omväxlande att använda uttrycken det totalitära språkbruket respektive det totalitära språket.

Jag kommer att beskriva Victor Klemperers bakgrund och sammanhanget runt *LTI* samt göra ett referat av boken. Därefter kommer jag att på ett liknande sätt att beskriva bakgrunden till romanen *1984* och göra ett referat av den. I en jämförande studie av dessa båda texter kommer jag senare att göra kopplingar till relevant teori.

Avslutningsvis kommer jag att reflektera kring den nutida relevansen för begreppet totalitärt språk utifrån att de texter jag studerar skrevs några år efter andra världskriget i sina speciella sammanhang.

2. Totalitarism

2.1 Bakgrund

Begreppet totalitarism började användas för ca hundra år sedan i Italien. En italiensk journalist Giovanni Amendola kritiserade den fascistiska rörelsen i tidningen *Il Mondo* och han använde då uttrycket *sistema totalitaria*.¹¹ Detta kom i svang bland kritiker till fascistregimen, vilket inte hindrade Mussolini från att använda ordet med en positiv innebörd 1925. Abbott Gleason beskriver i sin bok *Totalitarism-the Inner History of the Cold War* från 1995 att ordet började användas mer frekvent på 1930-talet, men att det då kunde ha en varierande laddning, ibland negativ och ibland positiv. Ett likartat uttryck fanns hos den tyske radikalkonservative filosofen Ernst Jünger som talade om *Den totala samhällsmobiliseringen*.

Även rättsfilosofen Carl Schmitt använde ett liknande ett uttryck när han skrev om *Den totala staten*.¹²

I sin genomgång av begreppet visar Gleason att betydelsen påverkades av yttre politiska förhållanden. I både Tyskland och Sovjetunionen genomfördes på 1930-talet omfattande utrensningar. I Tyskland i form av *De långa knivarnas natt 1934* och i Sovjet i form av *Moskvaprocesserna 1936-38*. Dessa utrensningar riktades mot grupper i de egna partierna.

Utöver detta kunde hela samhällsgruppers existens ifrågasättas. I Tyskland var det judarna, i Sovjetunionen de sk kulakerna (dvs de bönder som motsatte sig jordkollektiviseringen). Regimernas yttre symbolik hade många likheter i form av massdemonstrationer och parader. När Sovjetunionen och Nazityskland så slöt en non-aggressionspakt 1939, ansåg vissa att detta gav ytterligare belägg för dessa systems snarlikhet, vilket bidrog till begreppets relevans.

Efter andra världskriget fick totalitarism-begreppet sitt genombrott i och med det kalla kriget. Som exempel kan nämnas att Winston Churchill använde detta uttryck i sitt berömda tal om järnridån 1946.¹³ I den så kallade Trumandoktrinen från 1947 användes termen för första gången officiellt av den amerikanska regeringen.¹⁴

Det kalla kriget kännetecknades av spänningen mellan öst och väst. Johan Stenfeldt har i en avhandling beskrivit det polariserade debattklimatet i Sverige som rörde *den tredje ståndpunkten*, dvs de intellektuella som ville inta en neutral position mellan öst och väst. Stenfeldt använder i sin avhandling totalitarismbegreppet som en referenspunkt i denna konflikt.¹⁵

En viktig händelse som aktualiserade begreppet var Koreakriget och påståendena om att amerikanska soldater skulle ha varit utsatta för så kallad *hjärntvätt*.¹⁶ Dessa soldater hade menade man, utsatts för en systematisk påverkan att omvändas till att bli kommunister. I Robert Jay Liftons bok *Thought Reform and the Psychology of Totalism* från 1961 beskrivs denna påverkan närmare. Begreppet *totalism* blev en kusin till totalitarism-begreppet och kom senare att få stor betydelse för debatten om så kallad *hjärntvätt* i sekter och auktoritära rörelser.¹⁷

Under 1960-talets vänstervåg utsattes begreppet för kritik för att det befrämjade en USA-vänlig bild, vilken till exempel stod i kontrast till kritiken av USA:s inblandning i Vietnam. Det formulerades därför en ny variant av totalitarismteorin där kapitalismen gick hand i hand med fascismen.¹⁸

I östeuropa började under 1970 och 80-talen oppositionella att intressera sig för termen totalitarism. En viktig inspirationskälla var George Orwells 1984, vilken kunde läsas i stencilerade, underjordiska skrifter. Polska oppositionella och Charta-77- gruppen i dåvarande Tjeckoslovakien använde uttrycket i sina texter.¹⁹

När Ronald Reagan kom till makten i början av 1980-talet använde denne termen totalitarism i sin antikommunistiska retorik liksom USA:s FN ambassadör Jeane Kirkpatrick. Genom att betona skillnaden mellan auktoritära och totalitära regimer kunde man motivera stöd till de förstnämnda i Sydamerika, därför att de ansågs ha potential att utvecklas till demokratier, men fördöma de senare eftersom de ansågs mer oföränderliga. Detta sågs av många som en legitimering av stöd till vissa diktaturer.²⁰

2.2 Hannah Arendt om totalitarism

Här återger jag några teorier om totalitarism där Hannah Arendts bok om totalitarism är i centrum för genomgången.

Hannah Arendt (1906-1975) var en tysk-amerikansk filosof som var född i Hannover och som studerade för Karl Jasper och Martin Heidegger. Den senare hade hon ett förhållande med. På grund av sin judiska härkomst lämnade hon Tyskland 1933 efter att Hitler kommit till makten. Hon bosatte sig i Frankrike. Under kriget hamnade hon i interneringsläger där, som hon lyckades fly från 1940 och därefter bosatte hon sig i USA. Flera av hennes böcker har blivit klassiker. *Totalitarismens ursprung* utkom 1951. Boken är egentligen en studie av tre fenomen: imperialismen, antisemitismen och totalitarismen. Arendt menar att de två förstnämnda företeelserna föregick den sista och bidrog till dess uppkomst.

Ett nytt fenomen

Arendts studie inriktar sig på Hitlertyskland och Stalins Sovjetunionen som två totalitära system, vilka trots sin ideologiska antagonism enligt henne bar stora likheter. Hon menade att dessa samhällen var något helt nytt i historien. I boken avhandlar hon de totalitära rörelsernas anhängare, deras propaganda, organisatoriska struktur och grundläggande föreställningar. Trots att hon var filosof arbetade hon brett med analyser av dokument, vittnesmål och olika källor för att beskriva dessa samhällen. Hennes metod har kallats fenomenologisk.

Under den aktuella tidsperioden uppstod på grund av de sociala förändringarna en ny typ av människa som hon kallar "massmänniskan". Denna människa hade frigjorts från det gamla klassamhället och befann sig i ett socialt tomrum. De totalitära rörelserna rekryterade många av sina anhängare ur denna grupp. "Massmänniskan" kände sin djupaste lojalitet till den politiska rörelsen, inte till sina närmaste. Den totalitära rörelsen ville på olika sätt binda upp dessa människor i lojalitet till sitt parti. Som exempel nämner Arendt att SS paroll var "Min heder är min trohet" och att man inom SS avkrävdes en personlig ed gentemot Hitler.²¹

I både Tyskland och Sovjetunionen förekom under denna tid en omfattande personkult av ledaren. Dessa tilldelades geniala egenskaper och antogs intuitivt förstå folkets egentliga behov. I Tyskland hyllades den sk ledarprincipen.²²

Ett utmärkande drag för nazityskland var att man i den totalitära rörelsen lyckades skapa ett band mellan eliten och den breda massan av medlemmar. Man förenades enligt Arendt i ett förakt mot det borgerliga samhällets konventioner genom nazismens radikalitet.²³

Arendt beskriver att den totalitära rörelsen hade en speciell struktur i olika skikt. Runt ledaren fanns den inre partikretsen och därefter de lojala partimedlemmarna högt upp i hierarkin. Nästa skikt bestod av partiets fotfolk vilket avlöstes av olika frontorganisationer. Dessa olika skikt var tydligt avgränsade från varandra. Syftet med denna organisering var bland annat att man ville skapa en brygga ut till det omgivande samhället för att t ex kunna pejla av stämningarna där. Den politiska propagandan hade olika karaktär och riktade sig till olika målgrupper. I de inre kretsarna fanns enligt Arendt en påtaglig cynism och man var medveten om de propagandalögner som spreds till de lägre nivåerna.²⁴

Ytligt sett kunde de totalitära regimerna framstå som rationella. Arendt framhåller att det fanns en ideologisk besatthet vilken ibland verkade kontraproduktivt. Hon nämner som exempel att i krigets slutskede upptogs många transporter av fångar till förintelselägren vilka istället kunde ha använts till att förflytta tyska trupper. Stalins forcerade jordkollektivisering bidrog till ett ekonomiskt bakslag i Sovjetunionen.²⁵

Arendt talar om systemens ”formlöshet”, med det menar hon att man i såväl Tyskland som Sovjetunionen ofta skapade parallella organisationer och myndigheter. Detta bidrog till en organisatorisk oreda och intriger men var samtidigt funktionellt därför att ingen enhet kunde bli så stor och mäktig att den hade möjlighet att utgöra ett hot mot ledaren.²⁶

Dynamiska rörelser

Ett annat typiskt drag var att dessa rörelser, ville inte såsom demokratiska partier, vara bundna av politiska program som var detaljerade i vad som skulle uppnås. Den politiska ledningen ville kunna behålla en flexibilitet i sitt handlande och man ville undvika att stelna i byråkratiska processer. Det fanns ett dynamiskt drag, dessa rörelser skulle vara i ständig rörelse. Denna flexibilitet möjliggjorde även en godtycklighet i maktutövningen. Arendt menar att det är betecknande att Stalin 1936 inrättade en ny konstitution vilken garanterade olika mänskliga rättigheter och redan 1937 påbörjades omfattande utrensningar där tusentals människor arresterades på godtyckliga grunder och blev avrättade.²⁷

Ett av de mest utmärkande dragen hos dessa rörelser var deras förhållande till sanning och lögn. När dessa rörelser erövrat makten, skriver Arendt, ersätter man ”fakta med fiktion”. Man gör anspråk på en högre sanning vilken frigör sig från våra fem sinnen. Den ”sanning” som gagnar partiet och saken får företräde. Ideologin omskapar sin verklighet i enlighet med sin egen logik. Ledaren odlade myten om sin egen ofelbarhet.

En hörnsten i denna verklighetsuppfattning var föreställningen om att man agerade i enlighet med naturens eller historiens givna lagar. Hitler kunde till exempel profetera om den judiska rasens undergång i det kommande raskriget.²⁸ Den ariska rasen skulle i kraft av sin överlägsenhet och ”historiska uppgift” upprätta ett tusenårsrike. I Stalins Ryssland genomdrevs jordkollektiviseringarna mot de självägande böndernas vilja därför att detta ingick i den tolkning man gjorde av den materialistiska historieuppfattningen. Hela samhällsgrupper stod på så sätt i vägen för att skapa det nya samhället och den nya människan. I Sovjetunionen utgjorde de självägande bönderna, de sk kulakerna en sådan grupp. I Nazityskland utgjorde judarna en liknande samhällsgrupp vilken framställdes som både ett hinder och hot. Dessa grupper var av naturen eller historien ”dödsdömda”, vilket möjliggjorde att de kunde utrotas.²⁹ Uttrycket ”objektiva fiender” myntades för att beteckna medlemmar av dessa kategorier. Var man en ”objektiv fiende” dömdes man oberoende av sitt beteende.³⁰

Propagandan riktades gentemot dessa fientliga grupper och det fanns ett tydligt konspirativt drag i den. Terrorkampanjer organiserades efter uppgifter om sabotage och komplotter vilka påståtts hade begåtts av fientliga grupper. Tyskland påstods vara utsatt för en judisk konspiration och i Stalins Ryssland ”avslöjades” sammansvärjningar vilka skulle ha utförts av Trotskijns agenter.

Terror som styrmedel

En nödvändig förutsättning för det totalitära samhället är enligt Arendt terrorn och koncentrationslägren. Terrorn blev ett styrmedel och under perioder gick ingen medborgare säker. Båda regimerna hade en välutbyggd säkerhetstjänst och ett system av arbetsläger och koncentrationsläger. Arendt skriver att det fanns en "fasansfull originalitet" i utrotningen av hela folkgrupper och i brutaliteten dessa regimer utövade.³¹

Man kunde helt enkelt inte föreställa sig att dessa regimer skulle utföra systematiska massmord i den omfattning som faktiskt skedde. Mördandet av individen genomgick olika faser. Först berövades individen sina juridiska rättigheter. Det kunde gälla att utöva sitt yrke, var man fick bo och vilka delar av samhället man fick vistas i. I förlängningen kunde man bli statslös. Nästa steg var att en människas karaktär drabbades till exempel genom att man tvingades ange andra under tortyr. Möjligheten till martyrskap förhindrades genom detta. Slutligen utplånades hennes individualitet när hon fraktades till dödsläget.³² Människor kunde försvinna helt. Arendt skriver: "Den hemliga polisens metod däremot ser mirakulöst nog till att offret överhuvudtaget aldrig existerat".³³ Genom att utplåna även minnet av en människa kunde hennes totala existens upphöra.

Enligt Arendt var dessa rörelser expansionistiska i förhållande till andra länder. Detta byggde på att man såg sig som företrädare för en politisk mission som inte kände några gränser. För nazityskland gällde det den ariska rasens framtid och den var inte begränsad till några nationsgränser. När det gäller Stalins Sovjet ville man se sig som arbetarklassens globala företrädare. Inte heller den föreställningen var begränsad av nationer. Man strävade efter ett "totalt herravälde" över mänskligheten.³⁴

2.3 Andra teorier om totalitarism

Ett annat verk som fick stor betydelse för totalitarismteorin var Karl Poppers arbete *The Open Society and its Enemies* från 1945, där Popper härleder det totalitära tänkandet till Platon, men även till Hegel och Marx. Poppers kritik riktar sig mot Platons elitänkande och Hegels och Marxs historiska determinism som enligt Popper banat väg för den totalitära diktaturen.³⁵

Några som bidragit till en betydelsefull definition av totalitarism är de båda statsvetarna Carl J Friedrich och Zbigniew Brzezinski vilka i verket *Totalitarian Dictatorship and Autocracy* från 1956 definierade totalitarism med hjälp av fem punkter: (I min förkortade version)

1. En officiell ideologi vilken är heltäckande och som kräver medborgarnas totala lojalitet.
2. Ett ledande parti vars medlemmar utgör en minoritet i samhället och att dessa medlemmar antas vara lojala och entusiastiska anhängare av partiet och ideologin.
3. En total kontroll över myndigheter, arme och polisväsende.
4. En total kontroll över alla massmedier.
5. En säkerhetstjänst och polis som utövar terror mot motståndare och grupper i befolkningen som kan antas vara fientlig.³⁶

I en senare upplaga av boken tillkom en sjätte punkt: att staten utövar en centraliserad kontroll över ekonomin. Det nya med Brzezinskis och Friedrichs arbete var att man nu även kunde räkna in Maos Kina och det fascistiskt styrda Italien i kretsen av totalitära stater.³⁷

2.4 Olika tillämpningar av totalitarism-begreppet

Detta begrepp fick inte helt oväntat kritik från den politiska vänstern eftersom man i det sammanförde nazism/fascism med kommunism. I Sovjetunionen ville man officiellt se sig som att man befriade Europa från nazismen i *Det Stora Fosterländska Kriget*. Begreppet avfärdades där som en kalla kriget-retorik, vilket dolde västmakternas övergrepp och imperialism.³⁸

Men även från den politiska vänstern i västvärlden kom kritik. Herbert Marcuse som tillhörde den inflytelserika Frankfurt skolan använde totalitarismbegreppet, men gav det en annan innebörd enligt vilken även de kapitalistiska samhällena i väst inräknades.³⁹ Långt tidigare hade två andra prominenta medlemmar av Frankfurtskolan, Theodor Adorno och Max Horkheimer i boken *Upplysningens dialektik* från 1944 hävdade att det fanns en utvecklingslinje från det moderna projektet till det som resulterade i Förintelsen.⁴⁰ Den polskfödde sociologen Zygmunt Bauman var inne på liknande tankar om moderniteten som en förutsättning för det industriella massdödandet i *Auschwitz och det moderna samhället* från 1989.⁴¹ I dessa teorier skiljde man således inte mellan regimer i öst eller väst. Dessa teorier ville ha en annan förklaringsgrund till massutrotningarna än totalitarismteorin.

I Sverige anslöt sig Herbert Tingsten till totalitarismteorin i debatten med de som anslöt sig till den sk Tredje ståndpunkten. Kritiken mot Tingsten var att hans retorik var ensidigt proamerikansk.⁴²

I samband med 1960-talets vänstervåg kom totalitarism-begreppet i skymundan och i Sverige ville vissa debattörer mot bakgrund av Vietnamkriget se likheter mellan Tredje riket och USA. ⁴³ Renässansen för marxismen under denna tid bidrog till en analys där fascismen/nazismen sågs som en urartning av ett i grunden kapitalistiskt samhälle, vilket var i strid med totalitarismteorin.⁴⁴

Det kom också kritik mot begreppet från akademiskt håll. Mot bakgrund av att gäststudenter och forskare från USA kunde vistas i Sovjetunionen under 1960-talet väcktes kritik mot begreppet, som man menade inte kunde förklara t ex hur den relativa liberaliseringen i Sovjet under Chrusjtjov kunde ha inträffat. Man såg även problem med totalitarism-modellens top-down perspektiv och ville hitta andra förklaringar till hur Sovjet styrdes.⁴⁵

2.5 Totalitärt språk

Begreppet totalitärt språk är inte självklart eller okomplicerat. Själva begreppet förutsätter ju totalitarismteorin. Den som avvisar totalitarismteorin kommer följaktligen inte heller att acceptera föreställningen om ett totalitärt språk som meningsfull. Charlotta Seiler- Brylla föreslår att man snarare borde tala om totalitärt språkbruk än språk, eftersom språket utövas av människor. Andra har föreslagit termen ”totalitär stil” i språket.⁴⁶

Det finns ett parallellt fenomen inom konsthistorien. Igor Golomstock ger i sin bok *Totalitarian Art* en omfattande beskrivning av likartade teman i målningar, skulpturer och

arkitektur under regimerna i Tredje riket, Stalins Sovjetunionen och i det fasciststyrda Italien.
47

Det är viktigt att framhålla att förutsättningarna för att ett totalitärt språk skall uppstå är en total kontroll över massmedia. Som exempel kan nämnas naziregimens maktövertagande sammanföll med att bruket av radio blev allmänt i Tyskland. Hitler och Goebbels tal sändes ofta i tyska riksradien och alla anbefalldes att lyssna.⁴⁸

I Tyskland satsade man stort på filmindustrin som återgav den nazistiska propagandan. Bland annat genom Leni Riefenstahls propagandafilmer och olika nyhetsinslag vid filmvisningar. På samma sätt användes media i Stalins Sovjetunionen.

John Wesley Youngs *Totalitarian Language* från 1991 kartlägger det gemensamma språket för olika totalitära regimer. Ett inledande kapitel handlar om Orwells *Newspeak*. Det är uppenbart att han är starkt influerad av Orwell. Ett efterföljande kapitel ägnas åt vad Young menar är typiskt för det nazistiska språkbruket. Han nämner militariseringen och slagorden som ofta har en rytmisk klang.⁴⁹ De språkliga omskrivningarna ägnas ett särskilt avsnitt. Young beskriver det nazistiska språkbruket som en slags brutalisering av vardagsspråket. Han talar om ett "bipolärt" drag i detta språk, där något är endera fantastiskt eller förkastligt.

I ett senare kapitel avhandlar Young det kommunistiska språkbruket. Han betonar slagordens betydelse som t ex "All makt åt Sovjeterna!" Slagorden hade ofta karaktären av att de lade fast partiets aktuella kurs i olika frågor. Dessa slagord upprepades och ibland lanserades olika nya, politiska kampanjer. Politiska motståndare betecknades med starkt nedsättande omdömen. Som exempel nämner Young att de studenter som utsattes för den kinesiska folkarmens övervåld 1989 beskylldes i media för att vara "kontrarevolutionära rebeller", "huliganer" eller helt enkelt "skurkar".⁵⁰

Ord som var problematiska kunde hastigt försvinna ur den officiella vokabulären. Detta kallar Young för "logocide".⁵¹ Både Josef Stalin och de kinesiska kommunisterna intresserade sig för det politiska språket. Som exempel kan nämnas att Josef Stalin skrev 1950 några artiklar i *Pravda* där han hävdade att det officiella språket borde anpassas mer till marxismen-leninismen.⁵² De kinesiska myndigheterna inrättade en särskild enhet för språkreform redan 1949, strax efter sitt maktövertagande. ⁵³ Young exemplifierar vidare med hur den östtyska regimen konsekvent använde beteckningen "fred" för sin egen politik under det att västmakterna ofta kallades "krigshetsare" och "revanschister".⁵⁴

Young formulerar en modell för det totalitära språket. Han kallar den: *The Orwellian Model of Totalitarian Language*. Enligt honom kännetecknas detta språk av följande sex drag (min översättning):

1. En avsikt att vilja kontrollera tankar och beteenden genom språket.
2. Framhävandet av staten på bekostnad av den enskilda individen.
3. Ett språk präglad av våld och demonisering av motståndaren.
4. Eufemismer, dvs språkliga omskrivningar för att dölja sanningen.
5. En speciell politisk terminologi.
6. En bristande överensstämmelse mellan ord och verklighet.⁵⁵

Avslutningsvis för Young ett resonemang i sin bok huruvida det totalitära språket verkligen är effektivt i att kontrollera befolkningens tänkande.

Det finns olika teorier om språkets allmänna funktion. Filosofen John Locke företrädde det som ofta brukar kallas språklig instrumentalism, dvs att språket är bärare av och överförare av information. Ett annat, numera mer accepterat synsätt är att man poängterar språkets formativa roll. I socialkonstruktionistiskt tänkande är detta grundläggande. Genom språket formar vi vår värld och vår verklighetsuppfattning.⁵⁶ Med detta synsätt kan man säga att det totalitära språket strävar efter att forma den sociala verkligheten i det aktuella samhället.

3. Victor Klemperers LTI

3.1 Kort biografisk bakgrund

Victor Klemperer var en tysk språkforskare som levde mellan 1881-1960. Han var av judisk börd, men hade konverterat till protestantismen och var gift med en kvinna av samma trosuppfattning. Efter att nazisterna tog makten 1933 förlorade han sin professur i Dresden. 1940 tvingades han flytta från sitt hus och han hade före dess förbjudits att utöva sitt yrke. Biblioteken var sedan länge stängda för honom.

Trots att han av myndigheterna betraktades som jude hade det faktum att han var gift med en ”arisk” kvinna och att han hade varit frivillig i första världskriget initialt en viss skyddande effekt. Klemperer beskriver i sin bok *LTI* hur han och hans fru tvingades att bosätta sig i ett sk judehus i början av 1940-talet.⁵⁷ De lyckades lämna Dresden en kort tid innan staden blev totalförstörd av de allierades bombningar i februari 1945. Han återvände till Dresden och bosatte sig i den del av Tyskland som senare blev DDR. Klemperer blev en uppburen kulturpersonlighet i landet och var en tid ledamot i DDR:s riksdag, *Volkskammer*.

3.2 LTI:s bakgrund

LTI skall utläsas : *Lingua Tertii Imperii*. Klemperer skriver att han valde denna titel med en ironisk avsikt. Ofta användes bombastiska ord av naziregimen. *LTI* bygger på omfattande observationer av språkbruket i Tredje riket, vilka i sin tur bygger på hans dagboksanteckningar skrivna mellan åren 1933 och 1945. De ursprungliga dagboksanteckningarna gavs i sin helhet ut postumt 1995 och kom senare ut i en svensk upplaga med namnet *Intill slutet vill jag vittna*.⁵⁸

Klemperers texter bygger på i hemlighet gjorda anteckningar. Detta gäller särskilt under krigsåren. Han tvingades utföra fysiskt krävande arbete och hölls åtskild från icke-judiska tyskar på arbetsplatsen. Trots detta innehåller *LTI* en rik mängd iakttagelser från vardagslivet i Tredje riket. *LTI* består av ett 30-tal avsnitt vilka var och en behandlar någon språklig företeelse. Det kan röra sig om samtalen på en fabrik, tidningsnotiser, radiotal eller texter utgivna av regimen.

Klemperers specialitet som filolog var den franska revolutionen och han hade för avsikt att fördjupa sig i detta ämne när hans arbete omintetgjordes av den nazistiska regimen. I *LTI*

beskriver han att han gradvis under arbetet med dagboksanteckningarna kom att förstå att det nazistiska språkbruket var det som skulle bli hans faktiska forskningsobjekt. En tid var han tveksam till att publicera anteckningarna, men efter ett samtal med en kvinna som suttit fängslad i ett år på grund att hon "förolämpat" naziregimen bestämde han sig:

Varför satt Ni inne då?, frågade jag. Åh det va några uttryck jag hade använt (hon hade förolämpat Führern, Tredje rikets symboler och dess institutioner) För mig var det rena uppenbarelsen. Det var just det ordet som fick mig att se klart. Något hon hade sagt. Det var detta som skulle bli utgångspunkten för mitt arbete med dagböckerna.⁵⁹

Manuset till *LTI* färdigställdes enligt förordet julen 1946 och Klemperer tillägnade sin bok hustrun Eva, som trots alla förföljelser trofast stått vid hans sida. Boken gavs ut året därpå.

Klemperer spårar den nazistiska ideologins rötter till 1800-talets tyska romantik, med dess förkärlek för myter och idealisering av historien.

I ett inledande kapitel som han kallar *Heroism* skriver Klemperer att: "Det är nämligen inte bara de nazistiska handlingarna som måste försvinna utan också den nazistiska mentaliteten, de nazistiska tankevanorna och dess jordmån: nazismens språk." Han önskar att tredje rikets språk blev lagt i en massgrav.⁶⁰

Tyskland efter andra världskriget genomgick en uppbyggnadsfas där begreppet *entnazifizierung* dvs avnazifiering blev viktigt. Klemperer var vid denna tid aktiv medlem i *Kulturbund*, en kulturförening som bedrev föreläsningar i Dresden. Han mötte där många ungdomar som han diskuterade med. Boken är ett bidrag till det antifascistiska uppbyggnadsarbetet i Tyskland vid denna tid. Antifascismen blev med tiden en hörnsten i DDRs officiella retorik.

Klemperers metod i *LTI* är att stanna till vid vissa uttryck och språkliga situationer och fördjupa sig i dem och sammanhanget runt orden. Hans metod har liknats vid en form av diskursanalys.⁶¹ Jag kommer i det följande att gå igenom Klemperers bok och beskriva olika drag och teman som denne menar är kännetecknande för Tredje rikets språk.

3.3 Referat av *LTI*

Smygande påverkan

Det som Klemperer hävdar var mest utpräglat för Tredje rikets språk var den subtila påverkan som det utövade:

I stället smög sig nazismen in i den stora massans kött och blod genom enskilda ord, fraser och meningstyper vilka tvingade sig på människor genom miljontals upprepningar och som började användas mekaniskt och omedvetet.⁶²

Klemperer beskriver *LTI* som ett slags språkligt nät som spinns och som det är svårt att undvika att bli påverkad av. Han skildrar hur även icke-nazister och judar av gammal vana använder detta språk för att man hade blivit tillvand. Klemperer skriver om några personer han stöter på i olika sammanhang: "Ingen av dem var nazist, men förgiftade var de allihopa".

⁶³

En företeelse som är central i Klemperers beskrivning av Tredje rikets språk är den gradvisa förändringen av ord. Han nämner ordet ”fanatisk” som exempel. Han konstaterar att ordet härstammar från franskan där det hade en ursprungligt negativ innebörd. Med tiden fick ordet en tydligt positiv laddning. På Hitlers födelsedag kunde anhängare skriva om sin ”fanatiska tro” på sin ledare.⁶⁴

Det fanns i *LTI* en religiös språkdräkt som exemplifieras av Klemperer. Ordet ”evig” förekom ofta i samband med minneshögtider och parader. Till exempel sa Robert Ley, en hög partifunktionär, när denne invigde en s.k. Hitlerskola 1938: ” Vi har funnit vägen till evigheten” .⁶⁵ I flera av Hitlers tal använde denne uttrycket att ”försynen” var på hans sida. Klemperer skildrar hur bekännelserna till Hitler som en slags frälsare var vanliga. I den nazistiska ideologin betonades det känslomässiga på bekostnad av det rationella.⁶⁶ Alfred Rosenberg, en av nazismens chefsideologer, talade om en slags ”organisk sanning”, vilken byggde på den för germanerna gemensamma folk och ras-själen i kontrast till förnuftsbaseade folk. Fallna hjältar i den nazistiska mytologin hedrades vid återkommande ceremonier.⁶⁷

Militarisering av språket

Ett viktigt drag hos *LTI* var enligt Klemperer dess torftighet. Han skriver: ”*LTI* är utarmat. Dess fattigdom är principiell; det är som om det avlagt ett fattigdomslöfte.”⁶⁸ En förklaring till dess språkliga torftighet spårar Klemperer i den censur som man utövade på centralt håll. Man ville fixera ett visst tankeinnehåll genom att förbjuda vissa ord och uttryck och lyfta fram andra som ständigt upprepades. Detta gjordes genom centrala direktiv vilka gavs till massmedia. Klemperer skriver att ett språk som får flöda fritt i ett land utvecklar en rikedom och variation men ett språk som endast vill lyfta fram vissa aspekter hos människan riskerar att bli fattigt.⁶⁹

Med militariseringen av samhället följde också en betoning av individens underordning. En paroll som Klemperer återger är: ”Du är ingenting, ditt folk är allt”. Med detta uttrycks en kollektivistisk grundsyn i nazismen. Endast genom att delta i kampen med andra förverkligar sig den nya människan i Tredje riket.⁷⁰

Förkortningar var vanliga. *Hitlerjugend* skrevs *HJ*, den motsvarande flickorganisationen *Bund Deutsches Mädels*, hette *BDM*, *Deutsche Arbeitsfront* blev *DAF*. I denna förkortningsraseri uttrycktes en strävan efter militär effektivitet i språket. Det fanns en tanke om att man med hjälp av förkortningar och upprepningar skulle skapa en slags automatisering av språket. Även detta bidrog det till dess torftighet.⁷¹

I detta språk förekom ofta enligt Klemperer olika metaforer för rörelse och naziregimen beskrev sig ofta som ”rörelsen” kort och gott. Klemperer nämner till exempel att under senare delen av kriget var det i propagandan viktigt att undvika ordet ”ställningskrig” eftersom det kunde ge associationer till första världskrigets skyttegravar.⁷² *LTI*:s språk var fyllt av kampmetaforer och dikotomier såsom: judisk/arisk, heroisk/feg.

En viktig aspekt av *LTI* var enligt Klemperer att talspråket och skriftspråket smälte samman. Ledarnas tal kunde åhöras via radio genom *Folkmottagaren* och de återgavs senare i dagspressen. Klemperer skriver: ” *LTI* är massfanatismens språk. När *LTI* riktar sig till individen, och då inte bara till hans vilja, utan hans tänkande, i form av en lära, lär det ut metoder för att framkalla fanatism och massuggestion.”⁷³

Klemperer skildrar att *LTI* ofta uttrycktes i form av superlativer. Ord som "total", "enastående", "ofattbara", "historiska" var frekventa. Under krigsåren stegrades denna tendens i kombination med militaristiska termer. Klemperer skildrar att när krigslyckan vände för Tyskland hur man började använda ord med något annan valör än tidigare där man kunde ana en annan innebörd. Man började tala om "heroisk", "hjaltemodig" istället för som tidigare "segerrik", "oslagbar".⁷⁴

Lögnaktighet satt i system

Det fanns i den tyska krigspropagandan en förkärlek för sifferexercis, vilken inte alltid hade en motsvarighet i verkligheten. Klemperer skriver:

Det är häpnadsväckande i detta sammanhang var lögnernas skamlösa öppenhet, vilket framgick av hur man använde siffror. En av de grundläggande dragen i den nazistiska doktrinen är övertygelsen om att massan inte tänker och att den helt och hållet kan fördommas.⁷⁵

Ett viktigt drag hos *LTI* enligt Klemperer var dess användande av eufemismer dvs förskönande omskrivningar. Människor som hamnade i koncentrationsläger kunde ha "fått straffexpedition". Att "anmäla sig" kunde betyda att man blev utsatt för förhör och tortyr av Gestapo. De som berättade om naziregimens övergrepp beskylldes för att "sprida skräckhistorier". Begreppet "den slutliga lösningen" var en verbal omskrivning för industriellt massmord.⁷⁶

Ofta användes sportmetaforer. Klemperer beskriver hur Goebbels efter det förödande tyska nederlaget vid Stalingrad 1943 liknade den tyska armen vid en boxare: "Vi torkar blodet ur ögonen för att kunna se klart, och när det är dags för andra ronden står vi åter på stadiga ben." ⁷⁷ Liknelsen med boxning var till för att skylta över de tyska soldaternas nederlag och mana till fortsatt kamp.

I den nazistiska propagandan satte man ut ironiska citationstecken runt det eller de man var kritisk mot. Einstein beskrevs som "forskare". Churchill som "statsman". Framgångar för röda armen kallades "röda segrar". Genom detta ville man ifrågasätta dessa företeelser som giltiga och sanna.⁷⁸

Klemperer nämner att man i *LTI* ofta brukade nyskapade eller främmande ord. Ett sådant var verbet *coventrera*. Ordet kom från den engelska staden Coventry vilken under kriget utsatts för en massiv tysk bombning. I propagandan hotade man med att *coventrera* flera engelska städer, bland annat London. *Diskriminera* och *chikanera* var två främmande ord som ofta kom till bruk.⁷⁹ När judar hade berövats möjligheten att fritt utöva sina yrken ändrades deras yrkestitlar. Läkare blev *Krankenbehandler* dvs sjukbehandlare och advokater blev *Rechtskonsulenten*. Detta var inte enbart till för att skilja ut dem från andra yrkesverksamma utan också ett sätt att smäda dem.⁸⁰

Vissa ord upprepades ofta och blev till ett slags signalord, vilka automatiskt skulle frammana vissa känslor hos befolkningen. För nazismen var antisemitismen helt grundläggande. Klemperer beskriver hur ord ofta behäftades med uttryck som "judisk", "jude", "judendom" och då med negativa tillägg. I den nazistiska propagandan framställdes andra världskriget som något som påtvingats tyskarna. Bakom England fanns det judiska finanskapitalet och bakom bolsjevismen fanns den judiska marxismen. Uttrycket "det judiska kriget" ville dölja det faktiska förhållandet att det var tredje riket som anfallit stora delar av Europa och ville skapa ett världsherravälde. Många tyskar trodde på "det judiska kriget", vilket ju givetvis ökade på hatet mot judarna och möjliggjorde Förintelsen.⁸¹

En världsåskådning

Ett vanligt uttryck som Klemperer omnämner var att man ville beskriva nazismen som en ”världsåskådning”, en *Weltanschauung*. Med detta avsågs en genomgripande, total syn på människan och världen. Alla nazister, såväl ledare som enkla gräsrotter kunde omfatta en sådan ”världsåskådning”. Ordet filosofi var ett ord som undveks. Det kunde associeras med självständigt tänkande och ansågs därför opassande.⁸²

Uttrycket totalitärt förekommer faktiskt i boken på några ställen. Bland annat när Klemperer analyserar en skrift utgiven av det tyska apotekarförbundet. Han finner att texten i skriften i hög grad har anpassat sig till *LTI*:s språkbruk. Skriften vill lyfta fram naturpreparat som särskilt lämpliga på grund av deras förankring i *Blut und Boden*-kulten (svenska: Blod och Fädernesland). Klemperer illustrerar med detta att även en förment, opolitisk facktidskrift om läkemedel har genomgått en politisk likriktning för att passa in. I ett totalitärt samhälle tränger maktens språk in överallt.⁸³

En viktig förutsättning för denna likriktning, *Gleichschaltung*, var att nazipartiet tagit kontroll över alla samhällsfunktioner. Till exempel inrättade eller övertog man yrkessammanslutningar och tvingade dem i sina tryckta material att använda ett visst språkbruk för att de skulle godkännas. Ett viktigt mål för dessa kampanjer var skolböcker. Klemperer ger exempel på sådana likriktade skolböcker. I dem skrevs historien om. Bland annat utelämnades judiska personligheter i tysk historia eller så gavs de endast marginell betydelse i de nya utgåvorna.⁸⁴

4. George Orwells 1984

4.1 Kort biografisk bakgrund

George Orwell (1903-1950) föddes i Indien som Eric Arthur Blair. Fadern arbetade på en myndighet som framställde opium. När Eric var ett år gammal flyttade han och hans mor och systrar till England. Den unge Eric tillhörde en lägre medel-överklass. Han gick på flera privatskolor, bla Eton. Som ung tog han anställning som kolonialtjänsteman i Burma och var där i fem år mellan 1922-1927. Intrycken från denna tid gjorde honom till en bestämd motståndare till imperialismen. ⁸⁵ Efter denna tid flyttade Eric åter till England. Han bodde även en tid i Paris och levde som luffare där. Detta resulterade i boken *Nere för räkning i London och Paris*, vilken utgavs 1933.⁸⁶ Tiden som luffare gjorde att hans hälsa försämrades. Han antog namnet George Orwell vid denna tid. Orwells sociala engagemang ledde honom till att en tid leva med gruvarbetare i norra England och skildra deras svåra villkor i boken *Vägen till Wigan Pier* som kom ut 1937.⁸⁷

I likhet med många andra socialister anslöt sig Orwell till den republikanska sidan i spanska inbördeskriget. Detta beskrivs i *Hyllning till Katalonien* från 1938.⁸⁸ Andra betydelsefulla böcker är *Djurfarmen* från 1945 som är en satir riktad mot Sovjetkommunismen.⁸⁹ Orwell skrev också många artiklar och kolumner i dagstidningar.

4.2 1984: s sammanhang

Romanen 1984 skrevs samma år då Orwell befann sig i en isolerad tillvaro på ön Jura i Skottland. Boken gavs ut året därpå. 1950 avled Orwell, till stor del på grund av den ohälsa han dragit på sig tidigare. Vid tiden för bokens tillkomst var det politiska klimatet i England och västvärlden starkt påverkat av det kalla kriget. De första atombomberna hade fällts över Japan 1945. Vid Jalta, samma år hade de tre stormakterna delat upp världen mellan sig. Efterkrigstidens England präglades av knapphet, ransoneringar och uppbyggnadsarbetet efter de tyska bombräderna. Sovjetunionen tog gradvis över flera länder i Östeuropa och införde kommunistiska diktaturer. Berlinblockaden inträffade 1948. Många i väst hade hälsat Sovjetunionen som en befriare från nazismen och åtskilliga intellektuella sympatiserade med kommunismen.

Orwell hade tidigare deltagit spanska inbördeskriget i regionen Katalonien 1936. Han anslöt sig då till POUM, en vänstergrupp som kämpade sida vid sida med anarkisterna i Spanien mot Franco. Det spanska kommunistpartiet fick stöd av Sovjet och dess säkerhetstjänst NKVD bekämpade andra grupper bakom den republikanska fronten. Flera ledare och medlemmar av POUM torterades och sköts av NKVD. Detta pågick parallellt med omfattande utrensningar i Sovjetunionen vilka pågick mellan åren 1936-38.⁹⁰ Dessa erfarenheter gjorde djupt intryck på Orwell, vilket bidrog till en stark aversion mot sovjetkommunismen, men även mot intellektuella som stödde den. Politiskt definierade Orwell sig tidigt som socialist och skrev artiklar för olika vänstertidskrifter.⁹¹

Orwell influerades till 1984 från olika håll. Han hade läst och tagit intryck av den ryske författaren Eugen Samjatins roman *Vi*, vilken utkom 1924.⁹² Boken var en dystopisk skildring av ett totalitärt samhälle och boken kunde inte ges ut i dåvarande Sovjetunionen. Han var även påverkad av science fiction-litteratur. En annan viktig influens var James Burnham och dennes bok *Direktörernas revolution*, där denna profeterar om kommande, elitstyrda stormakter där den ekonomiska och politiska makten växt samman och utövar total kontroll över mänskligheten.⁹³

4.3 Referat av 1984

Romanen 1984 är så rik på språkliga uttryck vilka är relevanta för denna uppsats att jag måste göra ett urval. Jag kommer därför i det följande att välja ut några aspekter och teman för det jag uppfattar som det totalitära språket i 1984. Dessa är de mest utmärkande, som jag finner är värda att återges, men det är långtifrån en fullständig beskrivning.

Handlingen i 1984 utspelar sig i ett framtida England 2050. Huvudpersonen heter Winston Smith och bor i *Flygbas Ett* som tidigare hette London. Han är anställd på *Sanningsministeriet*. Människor övervakas av en slags teveskärmar, *Telescreener* vilka kan se in i lägenheter och avläsa offentliga platser.

Winston tillhör det yttre partiet. Det inre partiet är den elit som styr landet. Den övriga befolkningen tillhör *proleterna* eller proletärerna vilka åtnjuter en relativ frihet i förhållande till partimedlemmarna. De utgör 85% av befolkningen. 1984 beskriver ett grådaskigt fd London präglat av ransoneringar, bombkrattar, politiska slagord och hatmöten. Winston känner en frustration med sitt liv i landet *Oceanien*. *Oceanien* ligger i konstant krig med någon av de två andra stormakterna, *Eurasien* och *Ostasien*.

Winston börjar skriva dagbok, vilket är förbjudet. Där samlar han sina kritiska tankar. Han träffar Julia, en yngre kvinna med vilken han inleder en affär. Också hon är kritisk till systemet. I hemlighet hyr de ett rum ovanför en antikaffär i prolernas område. Tillsammans med henne tar Winston kontakt med O'Brien, en inre partimedlem som han felaktigt tror också är beredd att bekämpa regimen. O'Brien lånar ut *Emanuel Goldsteins* hemliga bok. Det visar sig dock senare att O'Brien ha lagt ut en fälla och Winston och Julia grips och förhörs.

Nyspråk

Ett helt centralt ord i *1984* är begreppet *Newspeak*, på svenska *nyspråk*. *Nyspråket* är makthavarnas språk. Det är det språk som kommer ur teveskärmen och talas officiellt. Fortlöpande ges nya upplagor av *Nyspråksordboken* ut med nya revideringar. Med den nya upplagan har ord som inte passar in längre avlägsnats. Orden delas in i tre kategorier: A,B,C.⁹⁴ A-orden är ord som tillhör vardagslivet. Dessa ord är hårt rationaliserade så att endast de ord som är praktiskt behövliga får vara kvar. Man tar bort motsatsord, som tex bra dåligt blir istället *bra-obra*. Sådant som är mycket bra blir *plus-bra*.

B-orden är ord som har en politiskt relevant innebörd. Ofta är det ord som är sammansatta nyskapelser. Tex ordet *krimtänk* vilket betyder förbjudna tankar. *Engsoss* är beteckningen på den förhärskande ideologin.⁹⁵ C-orden är enbart tekniska eller naturvetenskapliga ord som används av specialister. Varje vetenskapsman eller tekniker är hänvisad till den uppsättning av ord som denne behöver för att utföra sitt uppdrag och ord utanför kompetensområdet har man inte tillgång till.⁹⁶

En grundtanke i *1984* är att tillgången på ord styr tänkandet. Revolutionen är fullbordad när nyspråket är fulländat. Winston träffar i matkantinerna Syme. Denne är filolog och arbetar med den nya versionen av *Nyspråksordboken*: ”Elfte upplagan blir den definitiva, sa han, vi ger språket dess slutliga form den form den kommer att ha när ingen talar något annat... Vi plånar ut ord tjogtals och hundratals om dagen...”⁹⁷ Klassisk litteratur översätts till nyspråksversioner och anpassas på så sätt till den nya tiden. En medarbetare i *Sanningsministeriet* talar *Duckspeak*, (svenska: ankspråk), vilket är en slags ideologiskt nonsensspråk. Om en anhängare talar *duckspeak* är detta bra, om en motståndare talar det är det dåligt.⁹⁸

Övervakning och kontroll

Ett tema i *1984* är olika ord som betecknar övervakning och kontroll. Varje lägenhet har en teveskärm som kan användas i två riktningar.⁹⁹ En riktning övervakar av vad som sker i lägenheten och till exempel kontrollerar om man deltar i de påbjudna aktiviteterna. I den andra riktningen sänds propaganda. Winston undviker teveskärmens synfält med hjälp av en mindre alkov i sin lägenhet. En dag börjar han skriva i en dagbok. Att göra det är en otillåten handling, eftersom man genom det kan bevara minnet av något när man skriver ner det för hand.

Överallt syns skyltar med *Storebrors* ansikte och texten *Storebror ser dig!* Även mynten bär *Storebrors* ansikte. Winston upplever ibland att *storebrors* ögon följer honom med blicken.

Samhället patrulleras av *Tankepolisen* vilken har till uppgift att övervaka partimedlemmarnas beteende och se om man kan hitta något som avviker från det normala.¹⁰⁰ Barnen i *1984* lärs tidigt upp att spionera på de vuxna och belönas om de kan hitta något suspekt i en vuxens beteende. Detta gäller även de egna föräldrarna. Winston kan läsa i *The Times* nästan varje vecka om barnhjältar som angett sina föräldrar.¹⁰¹ I romanen skildras hur människor känner

en rädsla för att göra minsta felsteg som kan bli ödesdigert. Alla, även barn uppmuntras att bevittna offentliga avrättningar av motståndare och krigsfångar.

Sanning och lögn

På flera ställen i 1984 används språkliga omskrivningar sk eufemismer. Winston är anställd på *Sanningsministeriet*. *Fredsministeriet* sysslar med krig. *Kärleksministeriet* upprätthåller lag och ordning. *Överflödsministeriet* har hand om ekonomin. Dessa förkortas till *Minisann*, *Minifred*, *Minilek* och *Miniflöd* på nyspråk.¹⁰² De människor som faller i onåd och försvinner blir *vaporiserade* vilket betyder att de blir dödade.

Winstons arbete i sanningsministeriets gigantiska byggnadskomplex består i att skriva om texter i böcker, tidskrifter och tidningar när nya händelser så kräver. En person hade försvunnit, men fanns kanske med i en gammal tidningsartikel. Winston måste då spåra upp artikeln och redigera om denna så att personen inte omnämns där överhuvudtaget. Personen skall inte ha existerat. Den gamla ogiltiga artikeln slängs ner i *minneshålet* och utplånas. Till sin hjälp har Winston en slags diktafon med vilken han kan lämna sina rättelser.

Högst upp på *Sanningsministeriets* byggnad kan Winston läsa de tre slagorden: *Krig är fredag! Frihet är slaveri! Okunnighet är styrka!*¹⁰³ I *Sanningsministeriet* styrs arbetet av tanken att det förflutna alltid kan förändras för att passa in i det som gäller för nuet. O'Brien, den högt uppsatte partimedlemmen, säger till Winston under ett förhör:

Det finns ett partilagord om att behärska det förflutna sade han. `får jag höra det?` `den som behärskar det förflutna behärskar framtiden; den som behärskar nutiden behärskar det förflutna` upprepade Winston lydigt.¹⁰⁴

På detta sätt existerar ingen sann, objektiv verklighet. Allt kan förändras till den nya sanning som Partiet behöver för stunden. 2+2 kan vid behov vara 5, om partiet kräver det. *Doublethink* eller *Dubbeltänk* är ett sätt att acceptera två motstridiga sanningar. En slags schizofreni som partimedlemmar måste pålägga sig för att kunna fungera.

Om det behövs kan man skapa fiktiva människor. Hjältesoldaten *Ogilvy* är en sådan som Winston skulle skapa därför att man behövde honom i krigspropagandan: "Denna dag skulle han hugfästa minnet över kamrat Ogilvy. Det fanns visserligen ingen kamrat Ogilvy än så länge, men några rader i en tidning och ett par förfalskade foton skulle snart ge honom en tillvaro."¹⁰⁵

Regelbundet signalerar teveskärmarna att Oceanien vunnit nya segrar i kriget och siffror för hur många fiendesoldater som stupat basuneras ut. Orwell skriver: "Statistiken var lika mycket fantasi i sin originalversion som i sin rättade version. Man förväntades allt som oftast uppfinna den."¹⁰⁶ På så sätt existerar ingen objektiv verklighet i Oceania. Den version av verkligheten som finns är den som Partiet och Storebror slår fast för dagen.

Inre och yttre fiender

I romanen är *Oceanien* ständigt i krig med någon av de två andra stormakterna. Från teveskärmar rapporteras om nya segrar och fiendens grymheter. Vem som är fienden kan dock snabbt förändras. Den som var fiende igår kan vara allierad idag. Enligt den hemliga boken författad av *Emmanuel Goldstein* som Smith får tillgång till är kriget egentligen ett slags bedrägeri där ingen av stormakterna har kapacitet att besegra den andre, utan med hjälp av det pågående kriget kan man hålla befolkningarna i ett tillstånd av ständig fattigdom, brist och mobilisering mot en yttre fiende.¹⁰⁷

Emmanuel Goldstein är den stora fienden som skall bekämpas av Partiet. Det dagliga *tvåminuters-hatet* och den återkommande *hat-veckan* inriktar sig särskilt på honom. *Goldstein* framträder på teveskärmen med en bråkande röst. Alla förväntar sig att visa sin ilska, att göra detta på ett lamt sätt kan väcka misstankar. Därför tävlar åskådarna i att visa sitt hat.¹⁰⁸ *Goldstein* är särskilt föraktlig därför att han är en renegat, en avhoppare som svikit revolutionen. Det är enligt vissa Orwellkännare lätt att identifiera *Goldstein* som Stalins utmanare Lev Trotskij.¹⁰⁹

Utrensningarna förvandlar människor till icke-existerande sk *opersoner*. De utförs inte alltid för att personer har begått överträdelser utan för att de bedöms kunna göra det i framtiden.¹¹⁰ För de som ertappas med *krimtänk* gäller att de måste gå igenom *bekännelserutinerna*, vilka ändå i slutändan vanligen leder till döden. Ofta grips människor på natten.¹¹¹

Individen kontra kollektivet

Partiet vill på olika sätt undertrycka sexdriften hos sina medlemmar. Avsikten med att begränsa sexdriften är att försvaga banden mellan människor och för att de skall rikta sin energi till arbete för partiet. En slags sublimering för ett högre syfte. Julia, Winstons flickvän är med i ungdomens antisex-förbund och bär deras symbol.¹¹²

Om individens förhållande till kollektivet säger O'Brien vid ett förhör till Winston:

Det första du måste begripa är att makten är kollektiv. Individen har makt bara i den mån han upphör att vara individ. Ensam och fri- lider människan alltid nederlag. Men om hon kan underkasta sig fullständigt, hel och hållen, om hon kan slippa sin identitet, om hon kan uppgå i partiet så att hon är partiet, då är hon allsmäktig och odödlig.¹¹³

Den naturliga avkopplingen efter arbetet i *Oceanien* är att ta del av någon gemensam aktivitet på *Samhällscentret*. Ett särskilt nyspråksord avser att man gör saker på egen hand, *egenliv*, vilket betyder individualism och ett särpräglat beteende. Detta anses suspekt. Som individ tillhör man i så fall en *enpersonsminoritet*.¹¹⁴

I slutet av boken bryts Winstons motstånd ner efter omfattande förhör och tortyr. Winston bekänner alla möjliga och omöjliga brott, men O'Brien är ändå inte nöjd. Vakterna vädjar till hans lojalitet till partiet:

... men ibland ändrade de plötsligt ton, kallade honom för kamrat, vädjade till i Engsoss och Storebrors namn och frågade honom sorgset om han inte ens nu ägde tillräcklig lojalitet mot partiet för att gottgöra det onda han gjort.¹¹⁵

När inte ens alla dessa sätt att bryta ner Winston ger önskat resultat förs han till det fruktade rum *101* där han utsätts för det han fruktat mest av allt, en slags rått-tortyr.

Vid den tortyr han utsätts för av O'Brien är det viktiga inte att han bara bekänner sin skuld. Till slut när tortyren blir outhärdlig ber Winston O'Brien överföra tortyren han utsätts för på

Julia istället. Genom det bevisar han att han endast har kärlek för Storebror, ingen annan. Då är han enligt O'Brien "botad" och tortyren upphör.¹¹⁶ Det är således en kardinalsynd att älska någon annan högre än Partiet och Storebror.

I boken beskrivs hur Oceaniens partimedlemmar underordnas kollektivet så att de till slut utgör en enda, gigantisk individ:

Det ideal som Partiet hade ställt upp var någonting väldigt skrämmande och blänkande – en värld av stål och betong, av enorma maskiner och skräckinjagande vapen- en nation av krigare och fanatiker på marsch framåt i perfekt enighet, så att alla tänkte samma tankar och ropade samma slagord, och ständigt arbetade, kämpade, segrade, förföljde – trehundra miljoner människor, alla med samma ansikte. Orwell 117

Proletärerna eller *proleterna* som de kallas talar *oldspeak* dvs det gamla språket. De lever de ett enkelt liv som består av arbete och enkla förströelser såsom spel och billig öl.

5. Jämförande analys av LTI och 1984

5.1 LTI och 1984:s sammanhang

Quentin Skinners angreppssätt för att analysera texter är att studera deras omgivande, omedelbara sammanhang. Vilka faktorer påverkade författaren när texten skrevs? Hur såg sammanhanget ut? Vilka eventuella influenser kan man hitta?¹¹⁸ I det följande kommer jag att efter bästa förmåga försöka beskriva författarnas sammanhang när böckerna skrevs.

Båda böckerna utkom i slutet av 1940-talet med två års mellanrum, 1947 och 1949. Klemperer skrev sitt verk i all hemlighet de sista åren och fick hjälp att gömma dagboksanteckningar hos en bekant. Ofta kom den lokala Gestapo-polisen på besök i det sk Judehus i Dresden som han och hans fru bodde i. Klemperer skildrar hur han blev misshandlad när Gestapo fann att han läste en nazistisk författares bok. Antalet judar i Dresden hade decimerats kraftigt och han stod på tur för deportation till koncentrationsläger när Dresden utsattes för de allierades omfattande bombning i februari 1945. Klemperer hade en begränsad tillgång till böcker, tidningar och tidskrifter, särskilt under krigsåren. Åren innan krigsutbrottet hade han frantagits sina möjligheter att forska och var utestängd från offentliga bibliotek. Någon gång kunde dock hans fru låna böcker som han kunde läsa i hemlighet. Han och hans fru levde i en ständig skräck för vad som skulle hända.

De lyckades ta sig ur Dresden helskinnade efter dess förstörelse och de anslöt sig till flyktingströmmarna. Hans fru hade tagit bort den obligatoriska judestjärnan från Klemperers rock. Paret vandrade runt i Tyskland. När Tyskland hade kapitulerat återvände de till Dresden. Dresden låg i den östra delen av Tyskland som kontrollerades av Sovjetunionen. Efter kriget sammanställde han ett utdrag ur dagboksanteckningarna vilket kom att bli *LTI*. Klemperers dagboksanteckningar präglas av den vardagliga skräck han kände för sin egen och hustruns del. I boken skildrar han att han ofta fick gå omvägar för att slippa konfronteras med riskabla situationer. Med jämna mellanrum underrättades han om att vänner hade blivit deporterade.

Klemperer valde att stanna kvar och delta i uppbyggnaden av det som kom att bli östtyskland, DDR 1949. Den unga staten hade en stor efterfrågan på intellektuella. Det viktiga för honom, uppfattar jag, var att genom sin bok bidra till en anti-fascistisk fostran av den unga

generationen tyskar. Han var bland annat aktiv i att möta och diskutera med ungdomar som tillhörde *FDJ Freie Deutsche Jugend*, den ungdomsorganisation som senare kom att bli allenarådande i DDR. Klemperer, som tidigare hade röstat på liberala partier anslöt sig till det östtyska kommunistpartiet SED och blev senare ledamot av den östtyska riksdagen, *Volkskammer*. Klemperer var lojal med DDR-regimen, men var inte okritisk. Han skrev i en notis i *LTI* att språkbruket i DDR kunde i viss mån jämföras med språkbruket i Tredje riket och han talade i sina dagböcker om att LQI:s språk har uppstått, dvs Fjärde rikets språk.¹¹⁹

George Orwell hade ett annat sammanhang. Han skrev boken *1984* när han var isolerad på ön Jura i Skottland 1948. Han hade bott där sedan 1946. Periodvis var han så påverkad av sin lungsjukdom att han tvingades göra uppehåll i sitt skrivande. Vissa levnadstecknare har hävdade att hans sjuklighet bidrog till romanens dystra avslutning.¹²⁰ Några år tidigare hade hans fru dött i sjukdom. De hade dessförinnan adopterat en pojke som Orwell efter bästa förmåga försökte ta hand om med hjälp av en barnflicka.

Den intellektuella miljön runt Orwell utgjordes av andra författare och journalister och till skillnad från Klemperer hade Orwell riklig tillgång till tidskrifter och böcker. Han hade en omfattande korrespondens med andra intellektuella och han höll sig underrättad om den politiska situationen genom radio och tidningar. Några författare hade särskilt stort inflytande över hans tänkande, bland annat James Burnham och Arthur Koestler. Orwell behärskade inte tyska och det är värt att notera att han sällan skrev om nazismen. När han någon gång omnämnde den skrev han om "den tyska fascismen". Intressant nog besökte Orwell Tyskland strax efter krigsslutet. När han befann sig i Köln nåddes han av beskedet att hans hustru hade avlidit i sjukdom.

Orwell var betydligt mer förtrogen med och upptagen av kommunismen, som han ju hade stiftat närmare bekantskap med under spanska inbördeskriget. Inget talar för att Klemperer och Orwell läste sina respektive böcker. De levde i olika språkområden och olika sociala sammanhang.

5.2 Författarnas intentioner

Det finns en uppenbar skillnad mellan *LTI* och *1984*. De är skrivna i olika genrer. Klemperers bok är en självupplevd skildring av nazitysklands språkliga urartning, Orwells, en dystopisk framtidsroman som hämtar stoff från dennes tidigare erfarenheter och iakttagelser av sin samtid.

En aspekt av Quentin Skinners metodik är att söka kartlägga författarens avsikt med sin text.¹²¹ Jag anser att böckerna har vissa likheter i detta avseende. Båda böckerna har drag av att vilja varna för hotfulla tendenser i sin samtid. Man skulle kunna se dem som "varningsklockor". Klemperer vill varna för vad som händer om ett land utsätts för en smygande, språklig påverkan från en diktatur med katastrofalt resultat. Han vill förhindra att detta någonsin i uppstår igen och önskar att nazismens språk skall läggas i en massgrav.¹²² Han ser en direkt koppling mellan den språkliga urartningen och det massiva våldet.

Orwell ser i sin samtid flera oroande tendenser, såsom uppdelningen av världen i olika stormakter som tillsammans med avancerad teknologi kan skapa framtida skräcksamhällen. *Djurfarmen* från 1945 var en satir riktad mot Stalins diktatur där Stalin var lätt att identifiera som grisen *Napoleon*. *1984* kan ses som både en antikommunistisk och generellt diktaturkritisk text. Det är också intressant att Orwell i sin beskrivning av Oceanien beskriver

vissa tekniska innovationer. *Telescreenerna* dvs teveskärmarna i 1984 var en slags TV-apparater men med dubbla funktioner. TV:n var känd i Storbritannien vid denna tid, men nationella sändningar kom igång först långt senare. Science-fictionlitteraturen började bli populär vid samma tid.

Orwell tycks ha fruktat de utvecklingslinjer han såg framträda där den då framgångsrika kommunismen utgjorde ett hot tillsammans med kommande stormakter där den ekonomiska, politiska och militära makten skulle koncentreras.

5.3 Centrala begrepp och teman i texterna

Quentin Skinner hävdar att det är viktigt vid en textanalys att studera återkommande, centrala ord och termer som förekommer och vad de betyder för författaren.¹²³

I artikeln *Politics and the English Language* från 1946 hävdar Orwell att det förfall som det engelska språket varit utsatt för kommer att bana väg för politiskt tyranni. Bristen på nyanser och exakthet kommer att möjliggöra för diktatorer att utnyttja det till sin fördel genom att lägga ut dimridåer och dölja sina avsikter.¹²⁴ Det är en grundtanke för Orwell med begreppet *Newspeak*, att språket skapar ramarna för vårt tänkande. Genom språket kan man kontrollera tänkandet och därigenom styra människors liv in i minsta detalj. Om man genom nya utgåvor av ordböckerna på *Newspeak* kan begränsa människors ordförråd kan man därigenom också succesivt begränsa deras tänkande.

Klemperer är inne på liknande tankegångar. Tredje rikets språk sökte enligt honom skapa en sluten språklig värld. Detta genom sin totala kontroll över media och ständiga upprepningar av nyckelord som man ville att människor skulle påverkas av. Man bör dock betänka att även om Klemperer gjorde många träffsäkra iakttagelser av det nazistiska språket var hans perspektiv begränsat därför att hans tillvaro var utsatt och kringrand på olika sätt. Han hade till exempel endast sporadiskt tillgång till det tryckta ordet.

Klemperer är känd för att ha skrivit att ”ord kan vara som små arsenikdoser”, vilka långsamt förgiftar den som intar det. Han använder upprepade gånger i *LTI* sjukdoms- och förgiftningsmetaforen för att beteckna det nazistiska språket.¹²⁵

Med romanens rätt förenklar Orwell sin teori om *Newspeak*. Det är inte säkert att han på allvar trodde på möjligheten att fullt ut kontrollera befolkningens tänkande på detta sätt. En inneboende svaghet i *Newspeak* är att *proleterna* eller proletärerna inte förutsätts tala detta språk. De utgjorde 85% av befolkningen. Om en klar majoritet av befolkningen talar *oldspeak* ”läcker inte” deras språkbruk över till partimedlemmarna?

Flera språkliga fenomen är likartade i båda böckerna. De segerrapporter som triumferande meddelas på teveskärmarna i 1984 har en direkt motsvarighet i *LTI*:s rapporter från fronten. Även de språkliga eufemismerna har tydliga motsvarigheter. I 1984 talas om att *vaporisera* motståndare. I *LTI* förekommer liknande verbala omskrivningar.

Det finns paralleller i hur man handskades med lögn och sanning. I 1984 läser vi om att *okunnighet är styrka* och att *kärlek är hat*. Det var ett känt faktum i Tredje riket att en stor lögn kunde passera lättare än en liten lögn, eftersom få kunde föreställa sig graden av förljugenhet hos ledningen. Hannah Arendt beskriver i sitt arbete att i de totalitära systemen frigörs fakta och blir till fiction. Man konstruerar i sin retorik en ”egen sanning” som

formuleras i de statligt kontrollerade medierna. Denna företeelse skildras tydligt i både *1984* och *LTI*.

Arendt liknar de totalitära organisationsformerna som olika skikt, avsedda för olika kategorier av medlemmar och sympatisörer. I *1984* talar Orwell om *inre och yttre partimedlemmar*. Klemperer observerar de olika stöd och frontorganisationernas roll i Tredje riket på ett sätt som även det anknyter till Arendts teorier. Han gör det bland annat i beskrivningen av de olika nazianpassade yrkessammanslutningarna som uppstod i Tredje riket.

I både *LTI* och *1984* betonas att individen är underordnad kollektivet och endast kan förverkliga sig genom att uppgå i en större helhet. För Winston i *1984* gäller det att underkasta sig *Storebror* och *Partiet*. I *LTI* förekommer en liknande föreställning om vikten av att offra sig för de politiska idealen.

Orwell hade på egen hand i spanska inbördeskriget upplevt att flera av hans kamrater arresterades av den sovjetiska säkerhetstjänsten och dess lokala medhjälpare. Flera av dem blev torterade och senare avrättade. I den kommunistiska propagandan blev de senare kallade Franco-agenter. Samtidigt hade det i Sovjetunionen "avslöjats" konspirationer från ledande partimedlemmar som beskylldes för att vara utländska agenter. Flera av dem bekände öppet sitt förräderi vid så kallade skådeprocesser. Detta gjorde ett starkt intryck på Orwell. Det blev för honom ett exempel på det totalitära systemets förljugenhet. Enligt flera Orwellkännare hade dessa händelser betydelse för att Orwell myntade termen *doublethink*, dubbeltänkande som förekommer i *1984*. En av dessa, William Steinhoff, menar att händelserna inspirerade Orwell till att skriva avsnittet som skildrar tortyren av Winston.¹²⁶

En tydlig likhet mellan böckerna är den närmast religiösa dyrkan av ledaren som förekommer. Klemperer ägnar ett särskilt kapitel betitlat *Jag tror på honom* åt de olika uttrycken för tillbedjan av Hitler och nazismen som förekom.¹²⁷ I *1984* antas Winston, när han kapitulerat efter tortyren, förklara *Storebror* och *Partiet* sin totala kärlek. Då först är han botad. Flera har påpekat de pseudoreligiösa dragen i de totalitära regimernas propaganda, personkult och ritualer. En särskild skola inom politisk teori har myntat termen *Political religion* för att beteckna den *sakralisering* av det politiska systemet som de menar förekommer i olika totalitära system.¹²⁸

En viktig skillnad mellan *LTI* och *1984* är den centrala roll som antisemitismen spelar i *LTI*. I *1984* bär statens fiende *Goldstein* judiska drag, men hans judiska identitet görs i sig inte till en belastande egenskap. Det nazistiska språkbruket i *LTI* är till sin natur starkt präglad av antisemitiska uttryck. En annan skillnad är den sexualfientliga synen i *1984* vilken inte har någon motsvarighet i *LTI*.

Hannah Arendt har beskrivit de totalitära rörelsernas benägenhet att se sig som dynamiska rörelser vilka inte skulle var avstannande eller stationära. Propagandan skulle ha en mobiliserande effekt på befolkningen i kampen för de politiska målen.¹²⁹ Detta kan ses i båda texterna. Här kan man göra en koppling till den militariserade retoriken. Båda författarna skildrar samhällen som är i krig med en både inre och yttre fiende.

Oceaniens saknar lagar för vad som är förbjudet men ändå inskrider *Tankepolisen* ofta i *1984*. Här kan man göra en jämförelse med det som Hanna Arendt skriver om att den totalitära staten inte vill vara bunden av en hämmande lagstiftning. Rättslösheten och det politiska godtycket skildras på flera ställen i Klemperers bok. Bland annat sker en gradvis förändring i samhället vilket successivt begränsar judarnas rättigheter och livsutrymmen.

Det finns en intressant parallell i båda böckerna av hur talspråket prioriteras på bekostnad av det skrivna ordet. Klemperer beskriver hur det talade ordet smälter samman med det skrivna ordet. Nazismens språk är framförallt det talade ordet, i form av politiska tal och proklamationer.¹³⁰ I *1984* är det privat skrivna ordet förbjudet eftersom det kan bevara minnet.

Ett viktigt uttryck som Klemperer nämner är att det Tredje riket hade ett "historiskt uppdrag". Hannah Arendt har påpekat att detta uttryck baserades på en tanke om den germanska rasens företrädare i enlighet med naturens lagar. Denna ras hade därför en historiskt nödvändig uppgift. Föreställningen kom att bli en ideologisk hörnsten för nazismen vilken i sin yttersta konsekvens möjliggjorde Förintelsen.¹³¹ Jag har inte kunnat hitta en liknande historiedeterminism i *1984*.

5.4 Författarnas tankevärldar

Skinner anger vid texttolkning som viktigt att utröna författarens tankevärld, eller de glasögon genom vilket denne betraktar världen.¹³² I Klemperers fall är uppenbart att hans bok skrevs som ett vittnesmål och en varningsklocka baserat på de starka upplevelser han hade haft. Han hade personligen upplevt nazismens förtryck. Han måste ha upplevt möjligheten att återvända till sitt hus i Dresden (som var intakt trots bombningarna) och återgå till en normal tillvaro som en verklig befrielse och därigenom känt en stor tacksamhet gentemot de ryska trupperna. Han rönte även uppskattning som en av få betydande intellektuella i den sovjetkontrollerade östra delen av Tyskland. I sin fullständiga dagbok *Intill slutet vill jag vittna* omnämner han dock i juni 1945 förekomsten av ryska armens våldtäkter på tyska kvinnor.¹³³

John Wesley Young har i en separat artikel om Klemperer diskuterat dennes politiska hållning. Klemperer valde att leva kvar i *Die Ostzone* som några år senare blev DDR. Han var partimedlem. Var han opportunist frågar sig Young? Eller var det så att han valde östsidan därför att detta var ett enklare alternativ för honom än att bryta upp och bosätta sig på västsidan som han ju inte var så bekant med tidigare? Han kanske inte hade fått samma erkännande och status där som han fick i DDR, frågar sig Young.¹³⁴

Klemperer protesterade inte mot arbetarupproret i Berlin 1953 eller mot kränkningarna av de mänskliga rättigheterna som förekom i DDR. Klemperer avled 1960, året före Berlinmuren restes. Officiellt kallades den i DDR för den *Antifascistiska skyddsmuren*. En reflektion jag gör är: vad hade Klemperer sagt om denna språkliga konstruktion?

När det gäller Orwells värderingar framträder en tydlig kritik mot sovjetkommunismen i *1984*. En liknande tendens förekommer i *Djurfarmen*. Orwell hade haft svårigheter att få denna bok utgiven några år tidigare. Hans vanliga förlag sa nej av politiska skäl. Den ansågs som alltför kritisk mot Stalins Sovjet. Detta grundlade en bitterhet hos Orwell som var kritisk till den utbredda sovjetvänligheten hos intellektuella i Storbritannien vid denna tid.¹³⁵ Många på vänsterkanten såg Sovjetunionen som en progressiv arbetarstat. Andra ansåg att man inte skulle störa de goda relationer som uppstått mellan Storbritannien och Sovjetunionen genom kriget. Enligt Tosco Fyvels Orwellbiografi var det viktigt för Orwell att hans roman inte definierades som "höger" politiskt och ett angrepp på all socialism. Han gjorde därför strax efter publiceringen ett särskilt uttalande med denna innebörd. Orwell behöll hela livet tron på en form av frihetlig socialism.¹³⁶

En viktig skillnad mellan Orwell och Klemperer var att de tillhörde olika generationer. Klemperer var född 1881 och Orwell 1903. Liknande erfarenheter fanns på så sätt att Klemperer deltog som frivillig i första världskriget och Orwell 20 år senare var frivillig i spanska inbördeskriget. Orwell definierade sig som socialist, men hade en starkt antikommunistisk övertygelse. Klemperer var ursprungligen liberal men anslöt sig som nämnts tidigare till det östtyska kommunistpartiet. Hur stark ideologisk övertygelse han hade är svårt att veta. Man bör betänka att när *LTI* gavs ut 1947 hade inte DDR bildats (det skedde 1949) och det är osäkert vilken hans egentliga politiska övertygelse var vid denna tid. Klemperers beskrivningar av det tyska samhället i *LTI* präglas enligt min uppfattning inte av en marxistiskt terminologi eller synsätt.

5.5 Slutsatser

Young diskuterar i sin bok om det totalitära språket egentligen var framgångsrikt i att styra människors tänkande. Han ger flera exempel på det han kallar *motståndsspråk*. Med det menar han är begrepp och uttryck som spontant uppstår i skarven mellan makthavarnas språk och det människor själva upplever i sin vardag. Den politiska vitsen är ett sätt genom vilket människor kan lufta sina känslor i en diktatur. Detta var ett välkänt fenomen i dåvarande Sovjetunionen och Östeuropa. Att berätta en sådan vits kunde leda till allvarliga konsekvenser för historieberättaren.

Ett exempel som jag uppfattar som en form av verbal motståndshandling är den polska solidaritetsrörelsens användning av ordet *solidaritet*. Ordet *solidaritet* var ett vanligt förekommande ord i den officiella kommunistiska vokabulären. När den polska arbetarrörelsen började bruka ordet kunde det ytligt ses som en anpassning till makthavarnas språk, men det fick med tiden en helt annan innebörd, där man på sätt och vis ”tog tillbaka” ordet från makthavarna och gav det en annan, reell mening.

Hösten 1989, när DDR-regimen var nära sin upplösning skanderade människor i stora demonstrationer runt om i landet: ”Wir sind das Volk” (svenska: Vi är folket). I den officiella retoriken i DDR talade makthavarna ständigt om att man representerade folket. Jag anser att man även här kan se det som ett exempel på hur människor ”tog tillbaka” ett värdeladdat ord och att detta utgjorde en slags språklig motståndshandling.

I ingen av dessa två texter beskrivs något som tydligt kan betecknas som *motståndsspråk*. I Klemperers bok finns dock en skildring av kvinnan som hade ”vanärat” Tredje riket. Hennes berättelse fick Klemperer att fatta beslutet att skriva *LTI*.

Young talar om nazismens språk som ett ”bipolärt” språk, där nyanser saknas mellan det som är bra och det som är dåligt. Jag anser att det är en träffande beskrivning av det totalitära språket och det gäller i hög grad både språket i *1984* och *LTI*.

I båda böckerna skildras det som Arendt föredrar att kallar ”fiction” framför fakta. De språkliga systemen frigör sig från det som faktiskt händer i verkligheten. Olika strategier används för att leva med den officiella lögnen. Orwells *doublethink* är en. Klemperer skildrar hur den officiella retoriken urholkas när den möter den krassa verkligheten vid krigsslutet.

I båda texterna används demoniserande beskrivningar av motståndaren och odlas konspirativa fiendebilder. I *1984* spökar *Goldsteins* agenter, i *LTI* frammanas den judiska världskonspirationen.

Sammanfattningsvis anser jag att det finns många likheter i de två texternas politiska språk. De skillnader jag har kunnat observera har i hög grad att göra med två faktorer. För det första att böckerna är skrivna i två olika genrer. *1984* som en dystopisk framtidsroman och *LTI* är ett samtidsdokument. För det andra att de är skrivna utifrån olika kulturella och språkliga sammanhang, som vid tiden för när böckerna utkom, var tydligt åtskilda.

6. Avslutande reflektioner

Man kan fråga sig hur relevant frågan om det totalitära språket är idag med tanke på att böckerna skrevs i en annan historisk och politisk kontext. Den tekniska utvecklingen är onekligen en faktor som skiljer vår tid från tiden efter andra världskriget. Det finns tre aspekter av denna utveckling som jag vill lyfta fram.

Vi lever i en tid där möjligheten för en politisk ledning i ett samhälle att utöva en total kontroll över media har försvårats på grund av internet. Även i länder som försöker avskärma medborgarna från intryck utifrån lyckas man ändå inte helt med detta. Mobiltelefoner kan filma olagliga demonstrationer eller missförhållanden i för övrigt ”slutna” länder. Människor kan få tillgång till förbjuden information t ex genom mobiler och utsmugglade USB-minnen.

Den andra aspekten jag vill peka på är det faktum att vi genom internet ständigt gör elektroniska avtryck vilka gör oss transparenta. Möjligheten att lagra information verkar obegränsad. Det inlägg vi postar i ett diskussionsforum lagras på nätet i servrar. Våra kommersiella preferenser registreras när vi gör inköp. Denna, omfattande genomlysning av oss som människor kommer att kunna innebära stora risker för vår integritet och kan innebära att gigantiska kontrollsystem uppstår i framtiden. I dagens Kina praktiseras ett socialt kreditvärdighetssystem vilket belönar respektive bestraffar invånarna. Den ”misskötsamma” medborgarens möjlighet att resa, boka hotellrum och få lån, kan genom det kraftigt begränsas. Således en ”mjuk” form av totalitär samhällskontroll som kan kväva eventuella upprorstendenser i ett tidigt skede. Kontrollen av individer i Kina utökas också med hjälp av ansiktsgenkänningsprogram.¹³⁷

Den tredje aspekten jag vill framhålla är att globala företag som Facebook, Youtube och Twitter blir allt mäktigare aktörer på den globala mediemarknaden. Dessa företag utövar redan idag censur och kan om de så önskar stänga ner enskildas konton och kan på så sätt påverka opinioner. Vilka skulle konsekvenserna bli om en stormakt skaffar sig kontroll över något av dessa företag och deras lagrade information?

De tekniska förutsättningarna för den totalitära staten ser idag därför helt annorlunda ut än när *LTI* och *1984* skrevs för cirka sjuttio år sedan. Man kan fundera över vilken betydelse det politiska språket kommer att ha som ett verktyg för kontroll när människor kan kontrolleras på så många andra sätt redan idag och i framtiden.

I några avseenden anser jag att frågan om det totalitära språket fortfarande är aktuell. Det händer att uppenbart lögnaktiga påståenden sprids i sociala medier. Dessa påståenden uppfattas av vissa som ”alternativa” sanningar. Människor kan på subgrupper på internet odla och upprätthålla sin tro på en alternativ ”sanning” och avfärda annan information som ”fake news”. Det nödvändiga, kritiska tänkandet lyser i dessa grupper med sin frånvaro. I den nazistiska retoriken upprepades ofta grovt lögnaktiga påståenden så länge att de blev trovärdiga för många, vilket Victor Klemperer illustrerar väl.

Ett annat fenomen idag som har relevans för det totalitära språket är de olika våldsbejakande extremrörelser som börjat framträda de senaste åren. Det är inte ovanligt att man i dessa rörelser rekryterar flera av sina anhängare genom internet. Inom dessa rörelser används ofta ett kodspråk som har vissa likheter med det totalitära språket. Alexandra Stein analyserar i boken *Terror, Love & Brainwashing* från 2017 det hon kallar *loaded language* dvs laddat språk som hon menar kännetecknar dessa rörelsers språk.¹³⁸ Hon anknyter till Robert Jay Liftons tidigare nämnda studie av amerikanska krigsfångar och menar att man i dessa grupper skapar en egen sluten värld där det speciella språket binder samman medlemmarna i en gemensam föreställningsvärld, ofta av konspiratorisk natur. Den svartvita världsbilden och det förenklade språket kan attrahera särskilt ungdomar som söker enkla svar och vill känna en mening i sin tillvaro.

Troligen kommer vi i Sverige inte att drabbas av den typen av totalitära samhällen som Orwell och Klemperer skildrar i sina böcker. Men vi bör vara vaksamma på när det politiska språket förfaller, dialogen tystnar och den offentliga lögnen blir etablerad i ett samhälle.

7. Referenser

7.1 Noter

1. Klemperer, Victor (A) *Lingua tertii imperii LTI–tredje rikets språk* 2:a rev. uppl. (Göteborg; Glänta produktion, 2020) , s 45.
2. Boye, Karin *Kalloccain* (Stockholm; Bonniers, 2010).
3. Orwell, George *1984* 6:e uppl. (Stockholm; Atlantis, 2020)
4. Stenfeldt, Johan *Dystopiernas seger- totalitarism som orienteringspunkt i efterkrigstidens debatt* (Lund; Agerings, 2013).
5. Arendt, Hannah *Totalitarismens ursprung* 2:a uppl. (Göteborg; Daidalos, 2018).
6. Young, John Wesley *Totalitarian Language Orwells Newspeak and its Nazi and Communist Antecedents* (Charlottesville; University Press of Virginia, 1991).
7. Seiler-Brylla, Charlotta *Den beväpnade freden- språk och propaganda i det delade Tyskland.* (Stockholm; Santerus, 2020).
8. Gleason, Abbott, *Totalitarianism-The Inner History of the Cold War* (New York; Oxford University Press, 1995).
9. Skinner, Quentin “Motives, Intentions and the Interpretation of Texts” in *Meaning & Context* vol.3, (ed.) James Tully (Princeton/New Jersey, Princeton University Press, 1989).
10. Joviken, Martin *Att fånga fascismen i ord*, kandidatuppsats i idéhistoria, Göteborgs universitet, vårterminen 2020.
11. Gleason, s. 14.
12. *ibid.*, s 23.
13. *ibid.*, s 69.
14. *ibid.*, s 72.
15. Stenfeldt, s 98-115.
16. Gleason, s 92.
17. Lifton, Robert Jay *Thought Reform and the Psychology of Totalism* (London; Penquin Books, 1961).
18. Gleason, s 35.
19. *ibid.*, s 188.
20. *ibid.*, s 209-210.
21. Arendt, s 425.
22. *ibid.* s 471-472.
23. *ibid.*, s 436-437.
24. *ibid.*, s 473.
25. *ibid.*, s 425.
26. *ibid.*, s 513.
27. *ibid.*, s 505.
28. *ibid.*, s 590.
29. *ibid.*, s 537.
30. *ibid.*, s 540.
31. *ibid.*, s 576.
32. *ibid.*, s 569.
33. *ibid.*, s 549.
34. *ibid.*, s 527.
35. Popper, Karl, *The open society and its enemies* 5:e uppl. (London; Routledge, 2002)
36. Gleason, s 124-125.
37. Stenfeldt, s 55.
38. Gleason, s 212.
39. *ibid.*, s 35.
40. Horkheimer, Max & Adorno, Theodor *Upplysningens dialektik: filosofiska fragment* 3 uppl. (Göteborg; Daidalos, 2012).
41. Bauman, Zygmunt, *Auschwitz och det moderna samhället* 2:a uppl. (Göteborg; Daidalos, 1994).
42. Stenfeldt, s 98-115.
43. *ibid.*, s 115.
44. *ibid.*, s 127-129.
45. Gleason, s 133-134.
46. Seiler-Brylla, s 187.
47. Golomstock, Igor *Totalitarian Art* (New York; Overlook, 2011).
48. Klemperer, s 19.

49. Young, s 91.
50. *ibid.*, s 209.
51. *ibid.*, s 202-203.
52. Stalin, Josef V *Marxism and the problems of linguistics* (Moskva, Foreign Publishing House, 1950).
53. Young, s 204.
54. *ibid.*, s 206.
55. *ibid.*, s 215-222.
56. Seiler-Brylla, s 199.
57. Klemperer (A), s 11.
58. Klemperer (B), Victor *Intill slutet vill jag vittna 2:a uppl.* (Stockholm; Norstedts, 2020).
59. Klemperer (A), s 344.
60. *ibid.*, s 46.
61. Seiler-Brylla, s 191.
62. Klemperer (A), s 45.
63. *ibid.*, s 136.
64. *ibid.*, s 94.
65. *ibid.*, s 151.
66. *ibid.*, s 294.
67. *ibid.*, s 140.
68. *ibid.*, s 49.
69. *ibid.*, s 53.
70. *ibid.*, s 53.
71. *ibid.*, s 131.
72. *ibid.*, s 280.
73. *ibid.*, s 53.
74. *ibid.*, s 267.
75. *ibid.*, s 270.
76. *ibid.*, s 137.
77. *ibid.*, s 288.
78. *ibid.*, s 108.
79. *ibid.*, s 309.
80. *ibid.*, s 225.
81. *ibid.*, s 135.
82. *ibid.*, s 139.
83. *ibid.*, s 317.
84. *ibid.*, 320-325.
85. Fyvel, Tosco R. *En bok om mannen som skrev 1984* (Höganäs; Wiken, 1984), s 31.
86. Orwell, George *Nere för räkning i Paris och London* ny utg. (Stockholm; Atlantis, 2012).
87. Orwell, George *Vägen till Wigan Pier* (Stockholm; Raben & Sjögren, 1976).
88. Orwell, George *Hyllning till Katalonien 2:a uppl.* (Stockholm; Raben & Sjögren, 1974).
89. Orwell, George *Djurfarmen* (Höganäs; Bra Böcker, 1983).
90. Radosh, Ronald (red.) *Spain Betrayed- The Soviet Union and the Spanish Civil War* (New Haven and London; Yale University Press, 2001).
91. Fyvel, s 101.
92. Samjatin, Eugen *Vi 2:a uppl.* (Stockholm; Bonniers, 1971).
93. Burnham, James *Direktörernas revolution* (Stockholm; Natur och kultur, 1947).
94. Orwell (2020), s 274-275.
95. *ibid.*, s 277.
96. *ibid.*, s 282.
97. *ibid.*, s 50.
98. *ibid.*, s 54.
99. *ibid.*, s 7.
100. *ibid.*, s 22.
101. *ibid.*, s 27.
102. *ibid.*, s 10.
103. *ibid.*, s 9.
104. *ibid.*, s 223.
105. *ibid.*, s 47.
106. *ibid.*, s 42.
107. *ibid.*, s 173.

108. *ibid.*, s 17.
109. Steinhoff, William *George Orwell and the origins of 1984* (Ann Arbor; The University of Michigan Press, 1975).
110. Orwell, (A), s 189.
111. *ibid.*, s 97.
112. *ibid.*, s 126.
113. *ibid.*, s 238.
114. *ibid.*, s 78.
115. *ibid.*, s 218.
116. *ibid.*, s 259.
117. *ibid.*, s 71.
118. Skinner s 77.
119. Seiler-Brylla, s 193.
120. Fyvel, s 252.
121. Skinner, s 76.
122. Klemperer (A), s 46.
123. Skinner, s 70.
124. Orwell, George *Politics and the English Language* (1946).
125. Klemperer (A), s 45.
126. Steinhoff, s 42.
127. Klemperer (A), s 143-159.
128. Maier, Hans "Political Religion a Concept and its Limitations" i *Totalitarian Movements and Political Religions* vol 8, s 5-16 (2007).
130. Klemperer (A), s 53.
131. Arendt, s 452.
132. Skinner, s 78.
133. Klemperer (B), s 867.
134. Young, John Wesley "From LTI to LQI -Victor Klemperer on totalitarian language" (i *German Studies Review* nr 1 febr 2005 s 45-64) (Baltimore; John Hopkins University Press, 2005).
135. Fyvel, s 168.
136. *ibid.*, 210.
137. "Det kinesiska experimentet", en dokumentär från Singapore, tidigare visad på SVT. [Youtube.com/watch?v=12W79ICKkY](https://www.youtube.com/watch?v=12W79ICKkY) nerladdad 210410.
138. Stein, Alexandra *Terror, Love & Brainwashing* (New York; Routledge, 2017), s 147-148.

7.2 Litteraturförteckning

- Arendt, Hannah *Totalitarismens ursprung* 2:a uppl. (Göteborg; Daidalos, 2018).
- Bauman, Zygmunt, *Auschwitz och det moderna samhället* 2:a uppl. (Göteborg; Daidalos, 1994).
- Boye, Karin *Kallocain* (Stockholm; Bonniers, 2010).
- Burnham, James *Direktörernas revolution* (Stockholm; Natur och kultur, 1947).
- Fyvel, Tosco R. *En bok om mannen som skrev 1984* (Höganäs; Wiken, 1984).
- Gleason, Abbott, *Totalitarianism-The Inner History of the Cold War* (New York; Oxford University Press, 1995).
- Golomstock, Igor *Totalitarian Art* (New York; Overlook, 2011).
- Horkheimer, Max & Adorno, Theodor *Upplysningens dialektik: filosofiska fragment* 3 uppl. (Göteborg; Daidalos, 2012).
- Joviken, Martin *Att fånga fascismen i ord*, kandidatuppsats i idéhistoria, Göteborgs universitet, vårterminen 2020.
- Klemperer, Victor (A) *Lingua tertii imperii LTI–tredje rikets språk* 2:a rev. uppl. (Göteborg; Glänta produktion, 2020).
- Klemperer, Victor (B) *Intill slutet vill jag vittna* 2:a uppl. (Stockholm; Norstedts, 2020).
- Lifton, Robert Jay *Thought Reform and the Psychology of Totalism* (London; Penquin Books, 1961).
- Maier, Hans “Political Religion a Concept and its Limitations” I *Totalitarian Movements and Political Religions* vol 8, s 5-16 (2007).
- Radosh, Ronald (red.) *Spain Betrayed- The Soviet Union and the Spanish Civil War* (New Haven and London; Yale University Press, 2001).
- Samjatin, Eugen *Vi* 2:a uppl. (Stockholm; Bonniers, 1971).
- Seiler-Brylla, Charlotta *Den beväpnade freden- språk och propaganda i det delade Tyskland*. (Stockholm; Santerus, 2020).
- Skinner, Quentin “Motives, Intentions and the Interpretation of Texts” in *Meaning & Context* vol.3, (ed.) James Tully (Princeton/New Jersey, Princeton University Press, 1989).
- Stalin, Josef V *Marxism and the problems of linguistics* (Moskva, Foreign Publishing House, 1950).
- Stein, Alexandra *Terror, Love & Brainwashing* (New York; Routledge, 2017).
- Steinboff, William *George Orwell and the origins of 1984* (Ann Arbor; The University of Michigan Press, 1975).
- Stenfeldt, Johan *Dystopiernas seger- totalitarism som orienteringspunkt i efterkrigstidens debatt* (Lund; Agerings, 2013).

- Orwell, George "Politics and the English Language", tidskriften *Horizon* april (1946).
- Orwell, George *Hyllning till Katalonien* 2:a uppl. (Stockholm; Raben & Sjögren, 1974).
- Orwell, George *Vägen till Wigan Pier* (Stockholm; Raben & Sjögren, 1976).
- Orwell, George *Djurfarmen* (Höganäs; Bra Böcker, 1983).
- Orwell, George *Nere för räkning i Paris och London* ny utg. (Stockholm; Atlantis, 2012).
- Orwell, George *1984* 6:e uppl. (Stockholm; Atlantis, 2020).
- Popper, Karl, *The open society and its enemies* 5:e uppl. (London; Routledge, 2002).
- Young, John Wesley *Totalitarian Language Orwells Newspeak and its Nazi and Communist Antecedents* (Charlottesville; University Press of Virginia, 1991).
- Young, John Wesley "From LTI to LQI -Victor Klemperer on totalitarian language" (i *German Studies Review* nr 1 febr. 2005 s 45-64) (Baltimore; John Hopkins University Press, 2005).

7.3 Otryckt material

"Det kinesiska experimentet", en dokumentär från Singapore, tidigare visad på SVT.
Publicerad på Youtube 200319: [Youtube.com/watch?v=12W79ICKkY](https://www.youtube.com/watch?v=12W79ICKkY) nerladdad 210410.